

En ny gammel bog

Historiske oplysninger om Slaugs herred

Af Sven Thygesen

Slaugs herred er både det mindste og det fattigste af alle herreder i Ribe amt! Det hævder i hvert fald flere historikere, men nogle af dem føjer så til, at det også er ét af de bedst beskrevne. Disse påstande kunne man se på tryk, da John M. Møllers bog *Historiske Oplysninger om Slaugs Herred* udkom i 1914. Bogen har været stort set umulig at få fat på gennem årtier, men nu har Historisk Samfund for Ribe Amt ladet den genoptrykke.

Det er rigtigt, at der i 1914 var skrevet en del om Slaugs herred, som består af sognene: Grindsted, Grene, Hejnsvig og Vorbasse. Allerede i 1756 havde præsten H. W. Kaalund skrevet et lille skrift med oplysninger om sine tidligere sogne. Kaalund havde været sognepræst for Vorbasse og Grene sogne, men var blevet fradømt embedet på grund af hor med sin tjenestepige. Hans skrift er dog uden større historisk betydning og skal sikkert først og fremmest ses som et forsøg på at formilde kongen, så han igen ville give ham et embede. Én af hans efterfølgere i embedet, P. Nicolai Frost, har derimod leveret et mere vægtigt bidrag til egnens historie. Han udgav i 1819 et skrift med titlen *Statistisk-oekonomisk Beskrivelse over Vorbasse og Hejnsvig Sogne i Slaugs Herred* (67 sider, genoptrykt af Grindsted Bibliotek i 1983). Endelig har dr. phil. Oluf Nielsen, der har udgivet flere herredsbeskrivelser fra Ribe amt, også skrevet om Slaugs herred. Hans skrift udkom i 1868 og er blevet

genoptrykt af Historisk Samfund for Ribe amt i 1981. Bogen er forholdsvis kortfattet, kun på 62 sider, så det er begrænset, hvor megen omtale de enkelte sogne har fået.

I John M. Møllers herredshistorie har både herredet som sådant og de fire sogne derimod fået en fyldig omtale. Bogen, der som nævnt udkom i 1914, er på næsten 400 sider. Sproget i den er naturligvis præget af den tids sprogbrug, men i betragtning af, at bogen blev skrevet, da John M. Møller var oppe i årene, og at han havde lært at læse og skrive engang i 1850'erne, er bogen holdt i et sprog, der er forholdsvis læseligt, også for mennesker i år 2007.

I bogen kan man bl. a. læse om ulveforekomster og ulvejægere i herredet helt op imod år 1800. Den sidste indberetning om nedlagte ulvestammer fra 1771. Der er skildringer af de ulykkelige tilstande, som herskede i herredet i forbindelse med svenskekrigen omkring 1660. Først oplevede egnen en periode, hvor fjendtlige tropper hærgede og plyndrede og derefter en tid, hvor en frygtelig pest grasserede med det resultat, at flere kirkesogne i Ribe amt på det nærmeste blev tømte for mennesker.

Om plyndringerne har præsten i Vorbasse indberettet, at han blev udplyndret 23 gange af soldaterne. Fra Grindsted er der en indberetning om, hvor meget henholdsvis svenske, polske, brandenburgske og kejserlige tropper havde røvet og tvangsudskrevet af penge, korn, kreaturer m.v. Indberetningen slutter med ordene: »Af slig stor og langvarig skatteudgift og plyndreri er Grindsted sogn så ganske forarmet, at en stor part deraf stander øde, og de, som sidder i husene, haver ganske lidet til bedste«.

Bogen fortæller udførligt om de to herregårde i herredet, Urup og Donslundgård, og om vandmøllen i Donslund. Den giver den første samlede beretning om kartoffeltyskerne i de tre kolonier på Randbøl hede, og den indeholder udførlige beretninger om de enkelte bebyggelser i sognene. Endelig skal det nævnes at bogen indeholder beretninger om overtro, og den gen-

giver gamle sagn, som har levet på egnen.

Som præst er det naturligt, at John M. Møller har interesseret sig i særlig grad for kirkerne og præsterne, herunder også skolevæsen og skoleholderne. De enkelte kirkers historie bliver grundigt belyst, der er interessante beretninger om fromme præster, der har levet og virket i sognene, og der er saftige historier om mindre fromme præster, der mest er blevet kendt for druk, hor og stridbarhed.

John M. Møller har udført et kolossalt forskningsarbejde, inden han har kunnet skrive sin bog. Han arbejdede da også på bogen i mange år, og først da han blev pensioneret fik han arbejdet gjort færdigt.

Lokalhistorikeren Valdemar Andersen, skrev i forordet til sin bog »Vorbasse – et hedesogns historie (1963): I herredsbogen præsenterer John M. Møller sig som den utrættelige og kyndige samler, der systematisk behersker et vidtstrakt felt af arkivernes jagtmarker. Det er vanskeligt at finde arkivalier, ... der ikke har været i John M. Møllers hænder ... Ved sin stofrigdom og næsten usvigelig troværdighed vil John M. Møllers herredsbog altid kunne hævde sig som et værdifuldt kildeskrift til de fire sognes historie.«

Valdemar Andersen påpeger, at der naturligvis er visse fejl og mangler ved John M. Møllers bog, men de er i hans øjne ubetydelige. Han finder derfor, at den anmeldelse af bogen, som arkivsekretær og historiker S. Nygaard har skrevet i *Jyske Samlinger* (4. rk. bd. 2), og som forholder sig ret kritisk til bogen, er urimelig hård.

Nygaard kritiserer bl. a., at John M. Møller har beskæftiget sig for meget med tiden før år 1800 og for lidt med tiden derefter, hvor der netop i Slaugs herred er sket en betydelig udvikling bl. a. som følge af hedens opdyrkning og tilplantning og etablering af jernbaner. Han kritiserer endvidere Møller for at have gengivet lange citater fra forskellige kildeskrifter med

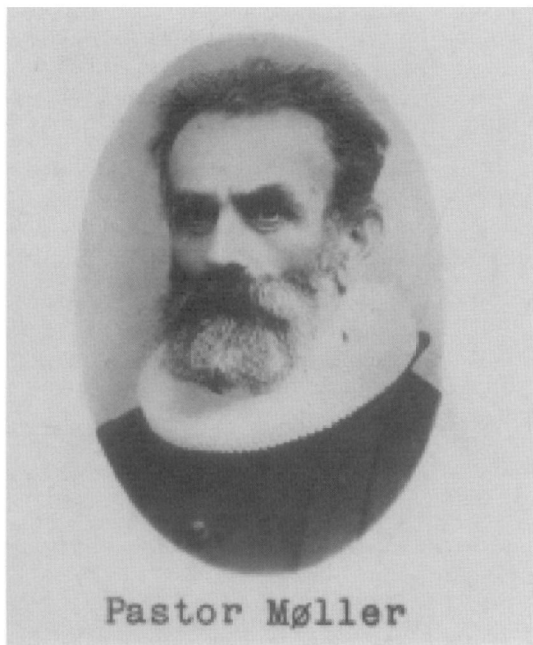

Foto Kærums-Sønderby Lokalhistoriske Arkiv.

skrifternes egen stavemåde. Endelig slår han ned på nogle enkeltheder, som efter hans mening afslører Møller som en mindre kvalificeret historieskriver. Selv om Nygaards næsten syv sider lange anmeldelse mest indholder ris, er der dog også ros. Han skriver således: »Men i det store og hele er pastor Møllers arbejde både grundigt, og i forhold til O. Niensens herredsbog betegner det et stort fremskridt«.

John M. Møller følte sig uretfærdigt behandlet af S. Nygaard, og i samme bind, hvor Nygaards anmeldelse bringes, er der et par sider, hvor Møller tilbageviser Nygaards kritik.

Der findes dog en anden anmeldelse, som er udelukkende positiv. Den er skrevet af pastor J. Richter, Vejen, og den blev bragt i »Fra Ribe Amt« i 1916. Fra denne anmeldelse citeres: »Denne bog er et overordentligt glædeligt vidnesbyrd om, hvor meget der kan udrettes, når man med ihærdig flid og varm forståelse sætter sig for at granske et emne, der måske blandt mange har været anset for at være ligeså ufrugtbar og magert som jordbunden på den egn, der er genstand for skildringen. Man ... vil se, at der gennem en jævn og udførlig udredning af fortidslivet i et afsides midtjysk herred kan fremlægges betydelige bidrag til vort folks såvel timelige som åndelige kulturhistorie. ... Beboerne vil have god grund til at være taknemmelige for, at en historisk interesseret mand ... har givet et vel tilrettelagt overskue over de svundne tider. Men også uden for Slaugs herred vil denne bog med grund kunne påkræve interesse hos alle dem, der bryder sig om at kende fortidslivet i vort fædreland«.

Der er desværre ikke mange oplysninger om, hvordan bogen blev modtaget af herredets egne beboere. Noget kan dog tyde på, at den har fået en lidt blandet modtagelse. Således skulle præsten i Vorbasse direkte have advaret mod at læse den, fordi den indeholdt gamle

Vejgård ca. 1890. (Foto:Lokalhist. Arkiv, Vorbasse).

sagn og beskrivelser af overtro. Valdemar Andersen referer, at en mand, som fik bogen tilbudt, slog syv kors for sig og sagde, »at det jo nærmest er en ugudelig bog«. – Aug. F. Schmidt, som også har skrevet om bogen og dens forfatter (Fra Ribe Amt 1945), kan derimod fortælle, at han ved et besøg på Vorbasse kirkegård i 1924 traf en mand, der ikke kunne blive træt af at berømme John M. Møller, der så trofast havde besøgt sin hjemstavn, og som havde skrevet en bog om den, som mange der var glade for at læse.

I sin anmeldelse af bogen bemærker S. Nygaard, at man ved læsningen af bogen ikke mærker, at forfatteren er født i det område, som han skriver om. Men det er korrekt, at John M. Møller stammer fra Slaugs herred, nærmere bestemt Vorbasse sogn. Han blev født på gården Vejgård d. 25. november 1847. Hans oldefar havde været præst i Vorbasse. Da præstens søn blev gift med datteren fra den største gård i Vorbasse sogn, hjalp svigerfaderen det unge par til at købe Vejgård. John M. Møllers forældre var anden generation på gården.

Familien på Vejgård havde en solid økonomi uden at være velhavende. John M. Møllers far, Wolf Chr. Møller Johnsen, var en dygtig landmand og ved siden af gården havde han en

række tillidshverv at passe. Bl. a. var han formand for den lokale brandkasse, medlem af sogneforstanderskabet i en årrække og formand for det i et par år. Desuden var han igennem mange år sognefoged. I 1850 blev Vorbasse-Hejnsvig kommune tvunget af amtets skoledirektion til at gennemføre et byggeri ved to af kommunens skoler. Da der ingen penge var i kommunekassen, lagde Møller Johnsen og én af hans kolleger i sogneforstanderskabet pengene ud til byggeriet, indtil der igen kom penge i kommunens kasse. Det var skæbnens ironi, at netop Møller Johnsen, som interesserede sig meget for børns undervisning, måtte sende sine egne børn til Vorbasse skole, som bestemt ikke var særlig fremragende. Det rådede han dog bod på for John M. Møllers vedkommende. Som 15-årig blev han nemlig sendt på realskole i Kolding. Det var højst usædvanligt, at en dreng fra Vorbasse kom på skole i Kolding. Da han to år senere havde fået sin eksamen der, blev han sendt til København for på et privat kursus at forberede sig til studentereksamen. Den fik han – i andet forsøg – i 1868. Derefter kom John M. Møller på universitetet for at læse teologi, og han blev cand. theol. i 1873.

Efter ca. fem år som huslærer på forskellige store gårde blev han i 1878 kapellan i Viby og senere i Verninge. I 1880 fik han embede som sognepræst i Brylle på Fyn, hvor han blev i 12 år. Derefter blev han sognepræst i Kærums Ved Assens. I 1911 gik han på pension, og han døde i 1917.

I 1887 blev John M. Møller gift med præstens datter i Verringe, Sophie Christine Meier. I ægteskabet var der kun én datter.

John M. Møller tilhørte Indre Mission. Det ses af de prædikener, som han har udgivet, og ikke mindre af den begravelsestale, som han holdt om sin mor, da hun døde i 1894. I den omtalte han hende som en god og opofrende

mor og som en flittig, pligtopfyldende og retsindig kvinde, men hun havde desværre ikke lyttet til Herrens kalden og var derfor ikke kommet til at leve i samfund med den levende frelser. Det måtte han naturligvis beklage. At hun havde været en opofrende mor, er der ingen tvivl om. I sin slægtshistorie har han bl. a. fortalt om, hvorledes moderen engang gik til banken i Kolding for at låne penge til ham, mens han læste i København, og derefter gik hjem igen, d.v.s. 2x35 km. Inden for samme døgn.

John M. Møller var en meget flittig skribent. Han har skrevet utallige artikler og udgivet flere bøger, fortrinsvis om historiske og kirkelige emner. En meget stor del af hans skribentvirksomhed handlede om emner, som han hentede i hjemsoget og de fynske sogne, som han kom til at arbejde i.

Undertegnede vil gøre pastor Richters ord til sine om, at beboerne i Slaugs herred bør være taknemmelige for, at John M. Møller har skrevet denne bog, og at den bør påkalde sig interesse også ud over herredets grænser.

Som et kuriosum kan det nævnes, at da bogen udkom i 1914, kostede den 4 kr. Det svarede vel nogenlunde til en dagløn for en daglejer på landet. I dag kan den købes for 100 kr. Det er mindre end den timeløn, der gælder for de fleste.

Bogen kan købes hos de lokale boghandlere eller hos HISTORISK SAMFUNDS ekspedition.

Om min slægt, optegnelser af John M. Møller (Lokalhist. Arkiv, Vorbasse)

Sven Tygesen, født 1932, Stadionvej 4a, 6623 Vorebasse. Pens. skoledirektør. Har tidl. skrevet: Bymændene i Vorebasse, 1989. Billund Kommune 1995. Bønder i marsken – en slægtskrønike, 1995. Eggen og Sparekassen 1998. Artikler i bl.a. Egnsbogen og i Fra Ribe Amt.